

Od redakcji

W (po)nowoczesnej kulturze konsumpcji społeczeństwo, a zwłaszcza ludzie młodzi, podlegają procesom subiektywizacji, sekularyzacji i pluralizmu, które na całym świecie, niezależnie od systemu politycznego, przenikają wszystkie dziedziny ludzkiego życia. Mówi się, że im bardziej nowoczesne społeczeństwo, tym łatwiej ulega ono tym procesom. Nasilenie się ich w społeczeństwie zależy jednak nie tylko od stopnia jego rozwoju, ale także od sposobu reagowania na te zjawiska instytucji odpowiedzialnych za wychowanie. Rezultaty oddziaływania wymienionych procesów na postawy i zachowania ludzi są wielorakie. Dostrzega się pod tym względem podstawowe przesunięcie socjalizacyjne i inkulturacyjne, tj. utratę wpływu wychowawczego przez rodzinę, szkołę i Kościół na rzecz kultury masowej (mass media, widowiska, reklama, moda) i wpływu niekontrolowanych grup rówieśniczych. Już od dawna wiadomo, że w poważnym stopniu procesom tym podlega także młode pokolenie Polaków.

„Rusztowanie kategoriale” postmodernizmu, głównie w obszarze aksjologii, może stanowić zagrożenie dla kształtowania się tożsamości współczesnego człowieka, zwłaszcza młodzieży. W takiej sytuacji pożądana jest idea kształcenia i wychowania, która starałaby się godzić postulaty emancypacji i upodmiotowienia jednostek oraz grup społecznych, doświadczenie pluralizmu społecznego i kulturowego z koniecznością tworzenia podstaw życia wspólnotowego. Ideę tę zdaje się podtrzymywać koncepcja relacji między edukacją, religią i dialogiem jako podstawową kategorią teorii komunikacji.

Proponujemy refleksję nad problematyką wyrażoną w tytule dwu zeszytów „Paedagogia Christiana”: dialog – religia – edukacja. Wydaje się, że zagadnienia, które podejmujemy w tych dwu zeszytach naszego czasopisma, domagają się uwspółcześnionej refleksji, wpisanej w kontekst współcze-

snych dyskusji filozoficzno-pedagogicznych oraz pedagogiczno-religijnych. Problematyka religii, Kościoła oraz szkolnictwa i edukacji zawsze wywoływała żywe reakcje, a publiczne dyskusje na ten temat były, są i – jak można przewidywać – będą naznaczone emocjonalnie. Dzieje się tak dlatego, że zarówno religia, jak i edukacja stanowią zagadnienia o znaczeniu egzystencjalnym, do których człowiek musi się w jakiś sposób odnieść. Narasta przecież znaczenie dialogu w niemal wszystkich aspektach życia. Pluralizm współczesnej kultury nie jest jedynym wydarzeniem, które domaga się dialogu. Obok tego wskazać należy ujawnienie przez kulturę „Innego człowieka” w jego odrębności i inności. Podstawowym odkryciem ostatniego wieku jest bowiem dostrzeżenie Innego, Drugiego, który nie jest wcale „taki sam”, lecz nosi w sobie coś odrębnego i stawia pod znakiem zapytania nas samych i nasze poczucie tego, co własne. Z tego też powodu pragniemy podkreślić znaczenie dialogu także, a może zwłaszcza, w epoce (po)nowoczesności. Potrzebny i możliwy jest dialog pomiędzy Kościołem i szkołą, teologią i pedagogiką, religią i edukacją; dialog prowadzony w imię obrony podmiotowości człowieka i dla jego dobra, dla dobra życia społecznego. Pragniemy wskazać nie tylko na konieczność dialogu, ale i na jego trudność, uwarunkowania, meandry, zwłaszcza w dialogu międzyreligijnym.

Zwrócimy tu uwagę głównie na wychowawcze aspekty dialogu na styku: religia – edukacja. Dziś wychowanie w duchu chrześcijańskim nie jest już tylko transmisją doktrynalnych prawd, ale przede wszystkim sposobem samorozumienia, orientacji i działania we współczesnym świecie. Jego podstawowym zadaniem jest egzystencjalne doświadczenie, iż religia jest jedną z możliwości życia. Być może tą właściwą? Inaczej mówiąc, kształcenie religijne ukazuje, że religia może stanowić realną odpowiedź na pytania człowieka żyjącego we współczesnym świecie.

Skoro nauczanie zorientowane jest na określoną hermeneutykę życia, to oznacza, że kształcenie religijne i religia znakomicie mieszczą się w zakresie zadań pedagogiki i dydaktyki ogólnej, proponują bowiem określoną hermeneutykę ludzkiej egzystencji. Co więcej, w sytuacji dzisiejszej szkoły spełniają podstawowe zadania edukacji humanistycznej, a mianowicie ukazują znaczenie wymiaru egzystencjalnego w kształceniu, wprowadzają w humanistyczną tradycję, a jednocześnie umożliwiają przekaz określonego samorozumienia, tożsamości i orientacji w świecie.

Analizując modele organizacji edukacji religijnej i ich dialogiczny związek z kształceniem i wychowaniem współczesnej szkoły, można przedstawić dwa główne typy interpretacji. Według pierwszego typu, który jest charakterystyczny dla modelu kształcenia otwartego o charakterze konfesyjno-dialogicznym, podstawowym zadaniem szkoły, obok kształtowania kompetencji poznawczych, społecznych czy zawodowych, jest przygotowanie jednostki

na spotkanie z odmiennością kulturową i religijną. Nie da się tego jednak zrealizować bez uprzedniego zakorzenienia w prymarnej dla jednostki kulturze, tradycji i wspólnocie. Wyraża się tym samym przekonanie, że tożsamość otwarta jest zarazem tożsamością zakorzenioną. Z tego też względu gotowość i umiejętność prowadzenia dialogu międzyreligijnego i międzykulturowego jest pochodną, a nie przeciwieństwem tożsamości zakorzenionej. Innymi słowy, kształtowanie tożsamości zakorzenionej i kształtowanie tożsamości otwartej to dwa uzupełniające się procesy, stanowiące podstawowy element działalności dydaktycznej szkoły. Uznając tradycję religijną za jedną z podstawowych form zakorzenienia, potwierdza się tym samym znaczenie edukacji religijnej w szkole. Nie może być to jednak edukacja tradycyjnie konfesyjna. Po pierwsze, szkoła publiczna nie jest szkołą wyznaniową, po drugie, do istoty kształcenia należy otwarcie i dialog, i – po trzecie – edukacja musi uwzględniać pluralistyczny konspekt życia społecznego. Z tego też względu edukacja religijna w szkole powinna być konfesyjna i zarazem otwarta oraz dialogiczna.

Podejście takie jest dodatkowo wzmocnione wykładnią samego procesu wychowawczego. W kształceniu, a więc także kształceniu religijnym, nie powinno się rezygnować z prawa do wyrażania podzielanych wartości i znaczeń. Kształcenia nie można bowiem zawęzić do przekazywania obiektywnych informacji i formowania wystandaryzowanych kompetencji. Kształcenie jest przecież formą dialogu, w którym uczestniczące strony nie tylko przekazują informacje, lecz również ujawniają i urzeczywistniają wobec siebie wartości. I właśnie dlatego należy opowiedzieć się po stronie takiej wizji edukacji, która – przekazując obiektywne informacje i kompetencje – nie rezygnuje z konfrontowania z wielością znaczeń, a jednocześnie wzmacnia tożsamość i wspomaga kształtowanie poglądów uczniów.

Współcześnie już nikogo nie dziwi brutalizacja życia szkolnego, non-konformizm i erupcja emancypacji. Z dużą pewnością można przypuszczać, iż przyczyną takiego stanu rzeczy jest kryzys człowieka i jego tożsamości oraz zaburzenie możliwości porozumienia w sytuacji wzrastającej pluralizacji i przypadkowości życia jako efektu procesów modernizacyjnych. Dzisiejsze społeczeństwo „tempa”, „przygodności”, „ryzyka” powinno, w imię przeciwdziałania własnemu rozpadowi, zachować z jednej strony obszary służące identyfikacji jednostek, z drugiej natomiast pielęgnować zdolności służące dialogowi i porozumieniu. Taką rolę może spełniać projekt efektywnej relacji między Kościołem i religią a edukacją, wpisując się dialogicznie w egzystencję ludzką.

W 1. zeszytcie proponowanej serii zwracamy uwagę czytelników na dialog postrzegany w refleksji filozoficznej, aksjologicznej oraz pedagogicznej. Zwrócimy uwagę także na bardziej praktyczne, bliższe codzienności (ro-

dzina, szkoła) aspekty dialogu wychowawczego. W 2. zeszycie wyraźniej kierujemy się w stronę refleksji o dialogicznym wymiarze wiary religijnej, o dialogu w Kościele, a zwłaszcza o dialogu w edukacji religijnej, także wychowaniu do dialogu w nauczaniu i wychowaniu, zwłaszcza w wymiarze ekumenicznym. Całość zamkniemy (w 2. zeszycie) rozmową z br. Markiem z ekumenicznej wspólnoty z Taizé. Stanowi ona we współczesności niezwykle ciekawe środowisko dialogu, nie tylko zresztą religijnego, gromadzi młodych z całego niemal świata, także tych dopiero poszukujących własnej tożsamości.

Ks. Jerzy Bagrowicz, Ks. Jarosław Michalski